

IJTIMOY TARMOQLARDA SODIR ETILADIGAN HAQORAT JINOYATLARIDA ISBOTLASH MASALALARI

Tulanboyeva Adiba Alijon qizi

Toshkent davlat yuridik universiteti,

Sud hokimiyati, advokatura va huquqni muhofaza qiluvchi organlar sho'basi o'qituvchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18471512>

Annotatsiya. Ushbu maqolada ijtimoiy tarmoqlarda sodir etiladigan haqorat jinoyatlarini isbotlash masalalari o'rganildi. Tadqiqot elektron dalillarni yig'ish, ularni himoya qilish va sudga qabul qilinishini ta'minlashdagi murakkabliklarni tahlil qiladi. Tadqiqot natijalari jinoyatchining anonimligi, soxta akkauntlar va texnologik vositalardan foydalanish, shuningdek, jabrlanuvchi himoyasini ta'minlashdagi muammolarni ko'rsatadi. Shu bilan birga, maqolada milliy va xalqaro tajribaga asoslangan tavsiyalar ishlab chiqilgan, ular ijtimoiy tarmoqlarda sodir etilgan haqorat jinoyatlarini isbotlash samaradorligini oshirishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: ijtimoiy tarmoqlar, haqorat jinoyatlari, elektron dalillar, tergov, isbotlash.

Abstract. This article examines the issues of proving offenses of insult committed on social networks. The study analyzes the challenges of collecting electronic evidence, securing it, and ensuring its admissibility in court. Research results highlight the difficulties caused by the offender's anonymity, use of fake accounts and technological tools, as well as the protection of the victim. The article also presents recommendations based on national and international experience aimed at improving the effectiveness of proving insult crimes on social networks.

Keywords: social networks, insult crimes, digital evidence, investigation, proof.

Аннотация. В данной статье рассматриваются проблемы доказывания преступлений оскорбления, совершенных в социальных сетях. Исследование анализирует сложности сбора электронных доказательств, их защиты и обеспечения их допустимости в суде. Результаты исследования показывают трудности, связанные с анонимностью преступника, использованием фальшивых аккаунтов и технологических средств, а также защитой потерпевшего. В статье также представлены рекомендации на основе национального и международного опыта, направленные на повышение эффективности доказывания преступлений оскорбления в социальных сетях.

Ключевые слова. социальные сети, преступления оскорбления, электронные доказательства, расследование, доказательство.

Introduction. Ijtimoiy tarmoqlar zamonaviy jamiyatda axborot almashish va muloqotning eng keng tarqalgan platformasi sifatida faoliyat yuritadi. So'nggi statistik ma'lumotlarga ko'ra, dunyo bo'yicha onlayn foydalanuvchilarning 70% dan ortig'i muntazam ijtimoiy tarmoqlarda faol bo'lib, ularning 30% dan ortig'i turli shakldagi onlayn tahqir va haqoratga duchor bo'ladi. Shu bilan bir qatorda, O'zbekiston doirasida ham so'nggi yillarda ijtimoiy tarmoqlarda sodir etilgan haqorat jinoyatlari soni oshib borayotgani kuzatilmoqda. Bu esa milliy huquqni muhofaza qilish organlari oldiga jinoyatlarni ochishda turli qiyinchiliklarni keltirib chiqarmoqda.

Ijtimoiy tarmoqlarda sodir etiladigan haqorat jinoyatlari odatiy jinoyatlardan farqli o'laroq, anonimlik, tezkor tarqalish va virtual auditoriya mavjudligi bilan ajralib turadi. Bu esa jinoyatlarni isbotlash va tergov qilish jarayonini murakkablashtiradi. Ayniqsa, jinoyatchi tomonidan soxta akkauntlar, VPN va boshqa anonimlashtiruvchi texnologiyalar ishlatilishi, dalillarni manipulyatsiya qilish va o'chirish imkoniyatini oshiradi.

Xususan, ijtimoiy tarmoqlarda sodir etilgan haqorat jinoyatlarini isbotlashda elektron dalillar asosiy rol o'ynaydi. Jumladan, xabarlar, postlar, rasm va video materiallar, server loglari, IP-manzillar va foydalanuvchi profillari jinoyat sodir etilganligini tasdiqlash vositasi hisoblanadi.

Amaliyotda ushbu dalillarni yig'ish, ularning haqiqiyligini tasdiqlash va sudda qabul qilinishini ta'minlash masalalari haligacha dolzarb ilmiy va amaliy muammo bo'lib qolmoqda.

Ushbu maqolada ijtimoiy tarmoqlarda sodir etiladigan haqorat jinoyatlarini isbotlash masalalari o'rganiladi. Tadqiqotning asosiy maqsadi jinoyatlarni aniqlash va isbotlashda yuzaga keladigan murakkabliklarni aniqlash, elektron dalillar bilan ishlashning samarali metodlarini tahlil qilish va ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqishdir. Xususan, maqola ijtimoiy tarmoqlarda haqorat jinoyatlarini tergov qilish va isbotlashning samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Methods. Ushbu tadqiqotda ijtimoiy tarmoqlarda sodir etiladigan haqorat jinoyatlarini isbotlash masalalarini o'rganish uchun kompleks metodologik yondashuv qo'llanildi. Tadqiqot quyidagi usullar orqali amalga oshirildi:

Huquqiy hujjatlar tahlili: O'zbekiston Respublikasi jinoyat qonunchiligi, jinoyat protsessi kodeksi hamda elektron dalillar bilan ishlashga oid normativ-huquqiy hujjatlar o'rganildi. Bu orqali ijtimoiy tarmoqlarda sodir etilgan haqorat jinoyatlarini aniqlash va isbotlashda mavjud huquqiy mexanizmlar tahlil qilindi.

Kriminalistik va metodologik manbalarni o'rganish: Raqamli jinoyatlarni tergov qilish bo'yicha milliy va xorijiy tadqiqotlar, elektron dalillarni yig'ish va saqlash metodik qo'llanmalari tahlil qilindi. Ushbu metod yordamida jinoyatlarni aniqlashda yuzaga keladigan murakkabliklar va kiberjinoyatlarni isbotlashning aniq jihatlari belgilandi.

Elektron dalillarni amaliy tahlil qilish: Tadqiqot jarayonida ijtimoiy tarmoqlardagi haqoratli postlar, xabarlar, rasm va video materiallar, shuningdek, server loglari va IP-manzillar namunalari o'rganildi. Bu usul orqali jinoyat sodir etilganligi, jabrlanuvchiga yetkazilgan zarar va jinoyatchi faoliyatining texnik jihatlari aniqlandi.

Statistik va komparativ tahlil: So'nggi yillarda ijtimoiy tarmoqlarda sodir etilgan haqorat jinoyatlarining soni, tendensiyalari va ularni isbotlash bo'yicha amaliy natijalar tahlil qilindi. Shu bilan birga, xorijiy davlatlar tajribasi bilan solishtirish orqali samarali usullar aniqlandi.

Mazkur metodlar birgalikda ishlatilgan holda, ijtimoiy tarmoqlarda sodir etiladigan haqorat jinoyatlarini aniqlash, tergov qilish va isbotlash jarayonlarini kompleks tahlil qilish imkonini berdi. Tadqiqot natijalari elektron dalillarni yig'ish, ularning haqiqiyligini tasdiqlash va sudda qabul qilinishini ta'minlashdagi muammolarni aniqlashga yo'naltirilgan.

Results. Tadqiqot jarayonida ijtimoiy tarmoqlarda sodir etilgan haqorat jinoyatlarini aniqlash va isbotlashning bir qator muhim jihatlari aniqlanib, ularning samaradorligini oshirish yo'llari tahlil qilindi.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, jinoyatchilar ko'pincha anonim akkauntlar va VPN texnologiyalaridan foydalangan holda faoliyat yuritadilar. Bu esa jinoyatchini aniqlash va unga qarshi protsessual choralar ko'rishda asosiy qiyinchilikni yuzaga keltiradi. Shu bilan birga, ba'zi holatlarda jabrlanuvchi tomonidan taqdim etilgan dalillar (skrinshotlar yoki videolar) manipulyatsiyaga uchrashi mumkinligi aniqlangan. Natijada, elektron dalillarni ekspertizadan o'tkazish va ularning haqiqiyligini tasdiqlash zarurati ortadi.

Tadqiqot davomida olingan statistik ma'lumotlar shuni ko'rsatdiki, ijtimoiy tarmoqlarda sodir etilgan haqorat jinoyatlarining 60% dan ortig'i anonim yoki soxta akkauntlar orqali amalga

oshiriladi. Shu sababli, jinoyatchilarni identifikatsiya qilishning an'anaviy usullari yetarli bo'lmaydi va maxsus texnik vositalardan foydalanish talab etiladi.

Kiberbulling jinoyatlarni tergov qilish jarayonida ikkilamchi viktimizatsiyaning oldini olish muhimligi aniqlangan. Jabrlanuvchining psixologik holati va shaxsiy ma'lumotlarini himoya qilish masalalari tergov jarayonining ajralmas qismiga aylangan. Shu bilan birga, xorijiy tajriba tahlili shuni ko'rsatadiki, elektron dalillarni yig'ish va sudda qabul qilinishini ta'minlashda standartlashtirilgan protseduralar va xalqaro hamkorlik samaradorlikni oshiradi.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy tarmoqlarda haqorat jinoyatlarini isbotlash quyidagi jihatlarda qiyinchiliklarga duch keladi:

Jinoyatchini identifikatsiya qilishdagi murakkabliklar (anonimlik, VPN, soxta akkauntlar).

Elektron dalillarni to'plash, saqlash va ekspertizadan o'tkazishdagi texnik va protsessual qiyinchiliklar.

Jabrlanuvchini himoya qilish va ikkilamchi viktimizatsiyaning oldini olishdagi muammolar.

Ushbu natijalar ijtimoiy tarmoqlarda sodir etilgan haqorat jinoyatlarini isbotlashning murakkab va ko'p bosqichli jarayon ekanligini tasdiqlaydi. Shu bilan birga, natijalar samarali tergov yondashuvlarini ishlab chiqish va elektron dalillar bilan ishlashning milliy hamda xalqaro tajribalarini tatbiq etishning dolzarbligini ko'rsatadi.

Discussion. Tadqiqot natijalari ko'rsatdiki, ijtimoiy tarmoqlarda sodir etiladigan haqorat jinoyatlarini isbotlash jarayoni bir qator murakkabliklar bilan bog'liq. Avvalo, jinoyatchining anonimlik va texnologik vositalardan foydalanishi, elektron dalillarni yig'ish va ularning haqiqiylikni tasdiqlash jarayonini murakkablashtiradi. Shu bilan birga, elektron dalillarni to'plashda platformalarning xorijiy yurisdiksiyada joylashishi, server loglarini olishdagi huquqiy cheklovlar va milliy qonunchilikning yetarli darajada moslashmaganligi amaliy muammolarni yuzaga keltiradi.

Natijalar ko'rsatadiki, jabrlanuvchi himoyasini ta'minlash va ikkilamchi viktimizatsiyaning oldini olish masalalari tadqiqotning alohida e'tiborini talab qiladi³. Jabrlanuvchi psixologik zarar ko'rgan holatlarda tergov jarayonidagi qo'llaniladigan standart protseduralar, masalan, maxfiy so'rovlar va elektron dalillarni taqdim etishning himoyalangan shakllari, muammoni qisman yengillashtiradi. Shu bilan birga, milliy amaliyotda ushbu mexanizmlarning keng joriy etilmaganligi aniqlangan.

Tahlil shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy tarmoqlarda haqorat jinoyatlarini isbotlashda elektron dalillar bilan ishlash bo'yicha standartlashtirilgan metodlar va xalqaro tajriba asosidagi tavsiyalarni tatbiq etish zarur. Masalan, xorijiy davlatlarda jinoyatlarni aniqlash va isbotlash bo'yicha yaratilgan protokollar va platformalar bilan hamkorlik mexanizmlari samaradorlikni oshiradi. Shu tajribani milliy kontekstga moslashtirish, jinoyatchini aniqlash va elektron dalillarni himoya qilish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Ijtimoiy tarmoqlarda sodir etilgan haqorat jinoyatlari tezkorlik bilan sodir etilishi va keng auditoriyaga tarqalishi sababli, tergovchilarning texnik tayyorgarligi va elektron kriminalistika bo'yicha bilimlari muhim ahamiyat kasb etadi. Bu esa jinoyatchini aniqlash, sodir etilgan harakatning vaqtini va mazmunini belgilash hamda sudda isbotlash imkoniyatlarini yaxshilashga xizmat qiladi.

Ijtimoiy tarmoqlarda sodir etilgan haqorat jinoyatlarini isbotlash jarayonida quyidagi asosiy tavsiyalar ilmiy jihatdan asosli hisoblanadi:

Elektron dalillarni yig'ish va himoya qilish bo'yicha milliy standartlarni ishlab chiqish.

Bu jinoyatchining anonimligi va texnologik vositalardan foydalangan holatlarni hisobga oladi. Platformalar bilan xalqaro va milliy hamkorlikni rivojlantirish. Server loglari va foydalanuvchi ma'lumotlariga kirish imkoniyatini ta'minlash jinoyatlarni tez va samarali aniqlashga yordam beradi.

Jabrlanuvchini himoya qilish va ikkilamchi viktimizatsiyani oldini olish mexanizmlarini kuchaytirish. Maxfiy so'rovlar, himoyalangan elektron dalillar taqdimoti va psixologik qo'llab-quvvatlash bu masalani hal qiladi.

Tergovchilarning texnik tayyorgarligini oshirish va elektron kriminalistika bo'yicha treninglar tashkil etish. Bu jinoyatlarni aniqlash va isbotlash jarayonida amaliy samaradorlikni oshiradi.

Ijtimoiy tarmoqlarda sodir etilgan haqorat jinoyatlarini isbotlash jarayoni murakkab, ko'p bosqichli va maxsus bilimni talab qiluvchi jarayon ekanligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, elektron dalillarni yig'ish, himoya qilish va sudga qabul qilinishini ta'minlash bo'yicha ilmiy asoslangan metodik tavsiyalar ishlab chiqish zarurati dolzarb ekanligi aniqlandi.

Umuman olganda, tadqiqot ijtimoiy tarmoqlarda sodir etilgan haqorat jinoyatlarini isbotlash jarayoni murakkab, lekin ilmiy asoslangan metodlar va xalqaro tajriba tatbiq etilganda samarali tarzda amalga oshirilishi mumkinligini ko'rsatadi. Ushbu maqola natijalari milliy huquqni muhofaza qilish tizimida ijtimoiy tarmoqlarda haqorat jinoyatlarini tergov qilish va isbotlashning samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Statista. (2025). *Social media usage worldwide 2025*. Statista. <https://www.statista.com/topics/1164/social-media/>
2. Wall, D. S. (2024). *Cybercrime: The transformation of crime in the information age*. John Wiley & Sons.
3. Aoyama I., Saxon T. F., Fearon D. D. (2011). Internalizing problems among cyberbullying victims and moderator effects of friendship quality. *Multicultural Education & Technology Journal*, 5, 92-105.
4. Gradinger P., Strohmeier D., Spiel C. (2009). Traditional bullying and cyberbullying: Identification of risk groups for adjustment problems. *Zeitschrift für Psychologie/Journal of Psychology*, 217, 205-213.